

Rapport, Programkurs, HT 2003

Torp

jordbruk, naturreservat och byggnadsminne

Kristofer Benjaminsson

Magdalena Carlson

Linda Gustafsson

Emma Hedar

Maria Olovsson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för Miljövetenskap och Kulturvård

AVDELNINGEN FÖR KULTURVÅRD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

2

NUVARANDE SKYDDSFORMER

2

Naturreseptat Torp

2

Byggnadsminnet Torp

4

SAMHÄLSSTRUKTURER OCH ÄGANDEFORMER

5

TORPS HISTORISKA OCH SENTIDA BRUKNINGSSPÅR

6

ALTERNATIVA SKYDDSFORMER

8

Byggnadsminne

8

Kulturreseptat

9

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

9

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

11

BILAGOR

Översiktsskarta

Karta över Torps ägor 1892

INLEDNING

Rapporten har utarbetats inom Bebyggelseantikvarieprogrammets magisterkurs under november och december månad 2003. Syftet med rapporten är att beskriva gården Torp utifrån sin placering i landskapet samt dess inre och yttre strukturer. Fokus har riktats på förhållanden mellan natur- och kulturmiljövården och samordning i hanteringen av områden med olika typer av skydd. Vi har genom fältstudier, arkivsökning, litteraturstudier gjort efterforskningar. Samtal har förts med antikvarie Lisa Molander på Västergötlands museum i Skara, arrendatorsfamiljen Tell, reservatsbildaren Maria Thordarsson på Länsstyrelsen i Mariestad samt Ewert Jonsson och Lars-Erik Löf från Eggby-Istrum-Öglunda hembygdsförening. Bilder är tagna med digitalkamera av författarna under november-december 2003.

Torp ligger i Skara kommun strax norr om Varnhem, i Eggby socken, Valle härad. Gården ligger på västra sluttningen av platåberget Billingen. Idag är gården med omgivande marker privatägd och jordbruksmarken utarrenderas. Markerna används till bete för nötboskap och får som finns på gården. Huvudbyggnaden med flyglar är byggnadsminne sedan 1943 och större delen av ekonomibyggnaderna inlemmades i byggnadsminnet 1995. I stort sett hela gårdens markinnehav är naturreservat. Torp har en lång historia som bostad för ryttmästaren på Gudhems kompani. Gården har aldrig blivit skiftad eftersom den alltid varit en ensamgård.

Skara kommun ingår i det sk. Kambrosiluområdet i gamla Skaraborgs län. Det finns tydliga spår av inlandsisens avsmältning där isälvmaterial skapat ett oregelbundet landskap med gropar och kullar, sk. kameslandskap.¹ Landskapet är ett särpräglat platåbergslandskap som har en lång kontinuitet i odling och bebyggelse.² Dess kalkrika moränjord har skapat mycket bördig och lättbearbetad jordbruksmark. I denna mellan- och slättbygd möts man av ett odlingslandskap av varierad och småskalig karaktär, med både betes- och åkermark i ett böljande landskap.³

Valle härad är ett stort utflyktsmål och lockar många turister främst på grund av sina natur- och kulturvärden. I bygden finns sex naturreservat som påvisar både historiska och nyskapade biotoper samt länets rikaste flora.

NUVARANDE SKYDDSFORMER

Naturreservat Torp

Markerna kring Torp har sedan slutet av 1950-talet varit ett reservat inom Domänverket som då var ägare av marken, jordbruket var även under den tiden utarrenderat. Manbyggnaden Torp som redan 1943 förklarats som byggnadsminnesmärke, förstärkte troligen en önskan om skydd av området. Syftet med eventuella åtgärder var att bevara karaktären av de lövängsartade betesmarkerna. Egendomen avsätts som domänreservat 1957 med undantag av ett barrskogsområde i öster, samt att jordbruket undantas naturreservatsföreskrifter.⁴ I förslaget till skötselplan för Torps naturreservat från 1959 lägger man vikten vid att hålla

¹ Agrarhistorisk landskapsöversikt, s.14

² Blomqvist N och Tomtlund J-E, s. 43

³ Agrarhistorisk landskapsöversikt, s.191

⁴ Länsstyrelsen i Mariestad. Skrivelse från domänverket till Kinne revir 24-10-1957

ängsmarken öppen, torptomterna skall synliggöras, samt lövskog ska främjas. 1955-1959 avverkades därför gran samtidigt som lövträd, framförallt ek, nyplanterades.

Ek och Hassel.

Syftet med det nya naturreservatet är enligt förslaget att vidmakthålla ett landskap med artrik flora och fauna, hävdade gräsmarker och miljö med död ved. Man vill även bevara lövskogsområden med dess krävande svamp och lundväxter, samt bevara källpåverkade artrika miljöer och att synliggöra forn- och kulturlämningar i dess sammanhang. Reservatet kommer dessutom att ingå i Natura 2000, vilket är ett europeiskt nätverk av skyddade områden.⁶

Tanken kring reservatet har gått från att vilja vidmakthålla det öppna hävdade odlingslandskapet till att se Torp som en miljö där både det hävdade kulturlandskapet och den övergivna miljön med nya naturvärden hamnat i fokus. Till exempel lämnas nu aldrig lövträd och död ved, såväl stående som liggande, eftersom de ger förutsättning för en artrik flora och fauna.

I förslaget till den nya skötselplanen lägger man större vikt vid sammanhanget i vilket Torp ligger och att det är en av landets äldsta odlingsbygder. I förslaget tillkommer en del områden, dels en åker som hör till egendomen Torp men som tidigare ej varit inkluderat i naturreservatet, dels pågår förhandlingar om två områden söder om egendomen. Byggnadsminnet ingår inte i naturreservatet med invändningen att "Reservatsföreskrifter innebär en massa begränsningar som inte bör gälla runt boendemiljön".⁷

⁵ beslut om Naturreservat Länsstyrelsen 1975-12-19

⁶ förslag till skötselplan för naturreservat Torp Länsstyrelsen Mariestad 2001

⁷ Informant 1. 2003-12-04

Byggnadsminnet Torp

1943 blev mangårdsbyggnaden samt de två flyglarna statligt byggnadsminne. Inte förrän 1995 då byggnaden övergick i privat ägo upprättades skyddsföreskrifter. Samtidigt utökades byggnadsminnet till att även omfatta ekonomibyggnaderna, undantaget ett tork- eller sädesmagasin från 1940-50-talet samt ett fähus från tidigt 1900-tal.

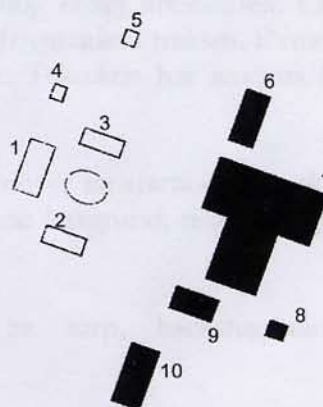

Mangård

1. Huvudbyggnad 1730-tal
2. Södra flygeln (bostad) tidigt 1800-tal
3. Norra Flygeln (bostad) 1730-tal
4. Visthusbod 1730-tal
5. Smedja/brygghus/kölna troligen 1700-tal

Fägård

6. Vagnslider tidigt 1800-tal eller tidigare
7. Ladugård 1895
8. Litet fähus tidigt 1900-tal
9. Stall 1905
10. Sädesmagasin med tork 1940- 50-tal

Mangården har skyddsbestämmelser som möjliggör ett modernt boende i en kulturhistoriskt värdefull miljö. Förutsättningen är en intresserad ägare, vilket är fallet med den nuvarande.

Ekonomibyggnaderna är inte anpassade efter dagens moderna jordbruk med höga krav på ventilation, hygien och arbetsmiljö. Ett par av dem har funktioner som inte längre behövs, det är svårt att se en kontinuerlig användning av till exempel vagnslidret eller smedjan. Stallet och ladugården kanske inte heller på sikt kommer att kunna leva upp till de moderna krav som finns på djurhållning och maskinpark. Ena delen av ladugården har byggts om till lösdrift för kor och stallet används som fårstall. Det finns idag ingen plats för moderna jordbruksmaskiner på gården, byggnaderna är alltför små.

Ekonomibyggnader skall vara funktionella. De måste kunna möta de olika behov som lantbruket ställer, vilket betyder att om jordbruket förändras så måste också ofta ekonomibyggnaderna förändras. Detta behöver inte vara negativt. I vissa fall kan

dock de krav som ett modernt jordbruk ställer innebära att man måste göra så drastiska förändringar att byggnaderna helt förändras. I så fall bör man bygga nytt och istället finna någon ny funktion för de gamla ekonominbyggnaderna.

Det som är viktigt är dock att så långt som möjligt försöka behålla ett levande jordbruk på gården, om än i liten skala, för att bibehålla dess funktion som produktionsenhet. Djuren är också viktiga i skötseln av naturreservatet.

Stallet uppfört 1905.

Stallet och ladugården ansluter till den lokala byggnadstraditionen där man använt sig av lokala material; kalk, sand och sten. De är uppförda i gjutteknik, ett byggnadssätt som hittills är relativt ouppmärksammat. Liksom varit fallet även med andra traditionella byggnadstekniker har man under en tid "glömt bort" hur man uppför gjuthus. Andra moderna tekniker, framför allt betongen, tog över. Gjuthusen anses vara mycket ovanliga, men det är nog snarare så att det är en väldigt lokal byggnadsteknik. I Jämtland uppfördes exempelvis, enligt länsstyrelsen, cirka 200

gjuthus, främst ladugårdar. I Västergötlands kalkrika men skogsfattiga landskap kom gjuttekniken att användas i relativt hög utsträckning enligt litteraturen. Carl-Arvid och Jacob Tell kunde också på rak arm nämna 3-4 byggnader i trakten, förutom deras egna och de på Torp, som uppförts i gjutteknik. Tekniken har använts för såväl ekonomibygnader som bostadshus

Hantverksskolan Dacapo i Mariestad kommer framöver att starta ett projekt inriktat på att skaffa bredare kunskaper om gjuthusen, deras bakgrund, tekniska egenskaper och skadebild.

Övriga byggnader och lämningar i form av torp, backstugeruiner och stengårdsgårdar ingår inte i byggnadsminnet.

SAMHÄLLSSTRUKTURER OCH ÄGANDEFORMER

Kulturlandskapet har även påverkats av andra faktorer än jordbruket, i området kring Torp har militären och Varnhems kloster haft stort inflytande. Denna del av Västergötland fungerade som uppsamlings- och försörjningsområde för armén, bland annat Axvalla hed som ligger strax väster om Torp samt Eggby ängar som fungerade som övningsfält för Västgöta kavalleri.

Indelningsverket är den allmänna beteckningen på den organisation som skapades av Karl XI 1682 för att försörja den stående armén. Torp fungerade som boställe för ryttmästaren över Gudhems kompani, som ingick i Västgöta Kavalleriregemente, fram till 1875 då staten istället började arrendera ut gården.

Högre officerare fick inte någon fast lön utan tilldelades en gård ägd av kronan som de fick bruka och leva av. Det fanns fastställda riktlinjer för detta och gårdarna inspekterades mer eller mindre regelbundet för att fastställa om de höll måttet, men

även för att se till att de sköttes på ett bra sätt. Dessa syneprotokoll finns bevarade på Krigsarkivet och där kan man utläsa att besök på Torp gjorts med cirka 5 års intervaller.⁸

Många av befälsboställena hade tidigare tillkommit kronan genom indragningen av kyrkogods i och med reformationen. Det var främst de gårdar som tidigare tillhört den katolska kyrkan som donerades eller förlänades till olika framstående personer som biståt kronan under de många krigen på 1500 och 1600-talen. Dessa egendomar drogs tillbaka när Karl XI genomförde reduktionen i slutet av 1600-talet.⁹ 1685 blev Torp indraget till kronan för istället bli ryttmästarboställe.¹⁰ Kyrkan har kontrollerat stora delar av trakten och man kan spekulera i om Torp från början har lytt under det närliggande klostret i Varnhem.

TORPS HISTORISKA OCH SENTIDA BRUKNINGSSPÅR

Torp har troligtvis fungerat som jordbruksenhet under en lång tid. De flesta spår av markbruk är från 1700- och framförallt 1800-talet då den mesta uppodlingen skedde, men det finns även spår från brons- och järnålder som tyder på en viss uppodlingsgrad. Fornlämningar i form av en hällkista och en skafthålsyxia i området tyder på att området var bebott redan på yngre stenålder ca 2000-1000 f. kr.¹¹ Namnet Torp betyder nybygge och gården är troligen en nyetablering från någon större egendom i närheten. Man brukar hävda att boställen med ordet torp i något led i namnet härstammar från någon gång mellan 800 e. Kr. och 1200 e. Kr.¹²

Fruktträd vid torpruin.

Vi vet att Torp under 1500 och 1600-talen ägdes av adelsmän av slakten Ekeblad och senare Ulfsparre. Genom syneprotokollen från 1732¹³ kan man få en ganska bra bild över bostället som enhet. Gården bestod då bland annat av manbyggnad och flyglar, bod och brygghus samt ett stall med plats för åtta spiltor, fähus med 28 bås och färhus. Till gården hörde sex torp belägna i hagarna upp mot Billingen.¹⁴

Det finns inga skifteskartor över området, då Torp var en ensamgård och inte blev skiftat. Däremot finns en detaljerad karta från 1892¹⁵ (se bilaga) då Torp upphört att vara ryttmästarboställe. Man kan se att en större del av området vid denna tid är

⁸ Krigsarkivet, krigskollegi husesynskontor

⁹ Kulturmiljövård Kungsgårdar s.16

¹⁰ Rapport 2001:3. Utdrag ur skötselplan över Torp 1:1 Vretemark s. 6

¹¹ Vretemark a.a. s.2

¹² Vretemark a.a. s.6

¹³ Avskrift, Västergötlands museum arkiv.

¹⁴ Informant 2

¹⁵ Vretemark a.a. s.9

åkermark. Närmast huvudbyggnaden är åkrarna relativt sammanhållna i större enheter och innehåller en stor mängd odlingsrösen/åkerholmar samt enstaka fornlämningar. Runt hälften av ägora, att döma av kartan från 1892, var lövängsmark. Utmarken på Billingen som var en kronoallmanning, fungerade dels som betesmark dels i mån av tillgång, som virkesförråd.

De sex torpen belägna i den tidigare ängsmarken i slutningen upp mot Billingen var troligtvis självförsörjande, samtidigt som dagsverken gjordes på gården. Flera av torpen tillkom vid 1700-talets början, beståndet var dock störst vid 1800-talets slut. Torpfamiljen var ofta stor och äldre kartor visar att torpen var försedda med små stall eller fähus, resterna av dem finns i omgivningen runt torpgrunderna och vid torpet Stora Baggebodarna finns resterna av en tröskverksvandring. Vanligtvis hade torparen en ko, samt ofta ett dragdjur.¹⁶ Odlingslotterna vid torpen är betydligt mindre och magrare än gårdens åkermarker.

Ytterligare en bit upp i terrängen låg backstugor som tillkom då befolkningen ökade under 1800-talet. Backstugusittarens lilla trädgårdstappa räckte ofta inte till självförsörjningen utan det krävdes lönearbete eller avsalu. Det finns till exempel uppgifter om att en av backstugorna på Torp hade ett rökeri¹⁷ och en annan ett torkhus där det torkades fågelbär.¹⁸

Vid tidigt 1900-tal revs de flesta backstugorna och flera av torpen, en backstuga har varit bebodd in på 1930-talet. Ett av torpen, Hästhagen, var bebott fram till 1956 och de två torp som står kvar används idag som sommarbostäder. Torpen och backstugorna försvann i takt med att industrialiseringen kunde erbjuda andra, bättre betalda arbeten. En del bodde till en början kvar i torpen och arbetade i någon av de stora industriföretagen i närheten. När ekonomisk möjlighet fanns flyttade många in till tätorter för att bo under mer moderna förhållanden.

Stengärdesgård i den gamla hagmarken.

Det är inte bara resterna av husgrunder som vittnar om livet på gården utan även färdvägar, fågator och stenmurar som tillsammans bidrar till bilden av människornas liv och vardag. Det är inte helt lätt att föreställa sig hur tätbebyggd slutningen var och hur mycket människor och djur som rörde sig i området för mindre än 100 år sedan.

Torpsystemets uppkomst, expansion och upplösning utgör en förhållandevis kort historia där stora ansträngningar gjorts för att röja ny åkermark. Vid slutet av 1800-talet då invånarantalet varit som störst var slutningen nästan helt kal bortsatt från ek, hassel och frukträd. I takt med att torpen och backstugorna upphörde har marken snabbt vuxit igen. En del av marken hålls idag öppen med hjälp av betande djur. Vid de senast röjda torpen och backstugorna, den otillgängliga marken närmast utmarken, har i dag granskog åter tagit marken i besittning.

¹⁶ Gadd s. 87-88

¹⁷ Körsbärsblomman s10

¹⁸ Informant 3.2003-11-19

Jämför man med dagens ekonomiska karta är åkermarken runt huvudbyggnaden i stort densamma. Den stora skillnaden idag är antalet odlingsrösen som i slutet av 1800-talet kunde uppgå till 30-40 stycken på en åker, medan de idag är helt borta eller bara ett tiotal kvar per åker. Åkermark i sluttningarna kring torpen har idag återgått till ängsmark, medan åkerlotterna kring backstugorna är borta. En del lövängar hålls fortfarande öppna som betesmark, andra är igenvuxna eller har blivit nyplanterade med gran eller ek.

1995 övergick Torp i privat ägo. Gårdens marker låg då till stor del i träda. Idag arrenderas den gamla åkermarken närmast gården främst för betesmark av nötdjur samt för vallodling

Sammanfattningsvis kan man på Torps ägor se spår efter mänsklig verksamhet från stenåldern och fram till idag. Mangårdsbyggnadens ståndsmässiga karaktär och placering i landskapet är det som idag är tydligast, men den måste ses i förhållande till torparsystemet som utgjort förutsättning för driften av gården.

ALTERNATIVA SKYDDSFORMER

Byggnadsminne

Enligt Lagen om kulturminnen m.m. (KML) kan ett område kring byggnadsminnet ingå i skyddsföreskrifterna. Detta kan dock inte tillgodose ett mer allmänt landskaps- eller miljöskydd utan är till för att byggnadsminnets karaktär inte ska förvanskas. Om det är området i sig som är värdefullt får man istället komplettera skyddet med förordnande enligt 7 kap 4-9 §§ Miljöbalken (MB) om naturreservat respektive kulturresevat. Det är möjligt att utsträcka förordnandet enligt MB till att omfatta hela byggnadsminnet och skyddsområdet. I så fall blir en noggrann vårdplan nödvändig som detaljerat beskriver skötseln av marken kring och mellan byggnaderna.

I propositionen för KML framhålls att tillämpningen av byggnadsminne vad gäller byggnadens omgivning är att de bör gälla för *medvetna arkitektoniska skapelser*. Det utgör en avgränsning till naturvårdslagens tillämpningsområde. Det kan också gälla områden som ansluter till en historisk trädgårdsanläggning. Landskapet bör dock vara ett medvetet *gestaltat landskapsavsnitt*.¹⁹

KML ger inte utrymme för skydd av större kulturlandskapsavsnitt såsom ägnar, åkrar eller hagmarker. Vill man skydda denna typ av omgivning får man komplettera med skydd enligt MB.

Skyddsföreskrifter enligt KML bör enligt lagen kunna gälla mer parktillhörande lämningar såsom statyer, stenlagda gångar, alléer. Även arbetarbostäder i anslutning till en gårds- eller bruksenhet kan skyddas, trots de i sig inte anses som synnerligen märkliga.²⁰

¹⁹ Riksantikvarieämbetet, *Byggnadsminnesförklaring* s. 45

²⁰ *ibid.* s. 61

Kulturresevat

Genom MB från 1999 kan man skydda "värdefulla kulturpräglade landskap" med benämningen kulturresevat. Det är främst spår av olika tiders markanvändning och bibehållande av landskapets historiska dimension som anses värdefullt²¹, till skillnad från naturresevatet där man främst vill skydda den biologiska mångfalden.

Naturvärden kan få ett skydd även i ett kulturresevat, men i skötseln av kulturresevatet läggs större vikt på landskapets historiska autenticitet och vård av enskilda kulturlämningar.²² Syftet med resevatet måste vara tydligt och den pedagogiska aspekten ges stort utrymme.²³

Byggnadsminne och kulturresevat kan existera ihop, men kulturresevatet får inte användas som skyddszon kring värdefulla byggnader. Anses byggnaderna vara av största vikt är det lämpligare att skydda dem enligt KML eller plan- och bygglagen (PBL).²⁴

Oavsett om ett område klassas som natur- eller kulturresevat finansieras skötseln dels genom naturvårdsanslaget, dels anslaget 28:27 "bidrag till kulturmiljövård". Dessa kan kombineras på det sätt länsstyrelsen finner mest lämpligt.²⁵

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

Idag är Torp uppdelat i naturresevat och byggnadsminne. Trots att kultur- och naturmiljövården närmar sig varandra i teorin så hanteras här inte byggnader och marker som en helhet. Eftersom området är naturresevat har naturvärdena uppmärksammas på bekostnad av kulturlämningar i form av brukningsspår, stengärdesgårdar och byggnadslämningar. Nya naturmiljöer och biotoper har uppkommit som idag anses skyddsvärda i sitt nuvarande skick och man väljer att endast delvis restaurera och röja upp runt torp- och backstugeruiner. Byggnaderna ingår inte i naturresevatet utan får enligt länsstyrelsen ett bättre skydd som enbart byggnadsminne. Å andra sidan tas inte omgivande marker och kulturlämningar upp i byggnadsminnesbeskrivningen. Skötseln av de olika delarna faller under olika personer och myndigheter, därmed försvagas helhetsbilden av området som en produktionsenhet.

Alternativet skulle kunna vara att byggnaderna ingår i naturresevatet, vilket de två torpen redan gör. Gårdsbebyggelsen faller under ett eget skötselområde, ansvaret för skötseln läggs över på ägaren och går i linje med de skyddsbestämmelser som finns för byggnadsminnet. I detta scenario uppstår en del frågor. Kan det fortfarande kallas naturresevat eller blir det snarare ett kulturresevat? Detta kan man fråga sig redan idag eftersom området är hävdad av människor under så lång tid. När skydd av området kom upp till diskussion på 1950-talet fanns inte kulturresevat som ett begrepp och det var därför naturligt att det blev naturresevat.

²¹ Riksantikvarieämbetet. *Kulturresevat – en handbok för inrättande och skötsel av kulturresevat enligt 7 kap. 9 § Miljöbalken s.8*

²² *ibid* s.22

²³ *ibid* s. 12

²⁴ *ibid*.s.10

²⁵ *ibid* s.9

Det skulle vara önskvärt med en skyddsform som omfattar hela systemet med gårdsbebyggelse, marker, torp, byggnadsrester, stenmurar och övriga fornlämningar. Det som ligger närmast till hands är då kulturresevat. Detta skulle innebära en större kostnad för skötseln eftersom markerna då måste hävdas i större omfattning för att tydliggöra kulturlandskapet. Sammanhanget mellan mark, byggnadslämningar och kommunikationsstråk måste också bli tydligare och knyts samman med mangården. Finansieringen blir dock i grunden densamma som för naturreservatet

I ett byggnadsminne kan man inte skydda omliggande kulturlandskap i den utsträckning som idag skyddas av naturreservatet på Torp. En utökning av byggnadsminnet skulle därför inte ge ett tillfredsställande skydd.

En ny genomgång av byggnadsminnets skyddsföreskrifter skulle vara på sin plats. Två av byggnaderna på gården (torkhuset/magasinet och fähuset på ladugårdens baksida) är idag inte inkluderade i byggnadsminnet. Det skulle också vara önskvärt att tillsammans med ägaren göra upp en skötselplan för ekonomibyggnaderna, kanske i samband med Dacapos undersökning av gjuthusen. Som det är idag används endast några av ekonomibyggnaderna, hur ska man göra för att de inte ska förfalla och vad kan de användas till?

Det finns goda möjligheter för kontinuitet i skötsel och bruk av gården och naturreservatet, men en förändring i ägarstrukturen eller i jordbrukspolitiken skulle kunna ställa till en del problem. Arrendatorn får idag en del bidrag och stöd, dessa är en förutsättning för att de ska kunna driva ett ekonomiskt lönsamt jordbruk på Torp. Utan djuren och bruket av marken försvinner det levande jordbruket från gården, vilket skulle vara olyckligt och det skulle bli svårt att hålla markerna öppna utan djurbete.

Gården och naturreservatet visar på ett ovanligt pedagogiskt sätt hur en hel produktionsenhet kunde se ut under 1700- och 1800-talet. Det finns redan en mängd turister i området som skulle kunna informeras bättre om den intressanta miljö som finns i Torp. Det är inte troligt att det skulle bli någon större rusning och det skulle heller inte vara önskvärt, dels för att gården är en privatbostad och dels för att det skulle slita för mycket på reservatet. Det krävs dock bättre informationsmaterial för att man på egen hand ska kunna få en bild av gårdens system av äldre kulturlandskap, torp, backstugor och andra lämningar. Skolklasser är en annan bra målgrupp. En vandring i Torp kan innehålla både lokalhistoria, krigs- och militärhistoria, jordbrukskunskap, socialhistoria, naturkunskap, geografi m.m.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor

- Blomqvist, Nils och Tomtlund, Jan-Erik, *Är detta kulturarvet?* Kulturmiljövård nr 2 1990
- Gadd, Carl-Johan *Den agrara revolutionen 1700-1870. Det svenska jordbrukets historia band 3.* Stockholm 2000
- Körbärsblomman.* Medlemstidning för Eggby-Istrum-Öglunda hembygdsförening nr 2 1997
- Mascher, Catharina (red.). *Agrarhistorisk landskapsöversikt. Västergötland och Dalsland.* Länsstyrelsen Västra Götaland 2001.
- Rahmqvist, Sigurd. *Kungsgårdar – om kronans jordinnehav under medeltid och vasatid.* Ur Kulturmiljövård 2:97
- Riksantikvarieämbetet, *Byggnadsminnesförklaring. Allmänna råd till 3 kap. lagen om kulturminnen m.m..* 1991
- Vretemark, Maria *Rapport 2001:3. Utdrag ur skötselplan över Torp 1:1, Eggby socken, Skara kommun, Västergötland. Kulturhistorisk del.* Västergötlands museum 2001

Otryckta källor

- Länsstyrelsens i Mariestad arkiv. *Skrivelse från domänverket till Kinne revir 24-10-1957*
- Länsstyrelsens i Mariestad arkiv *beslut om Naturresevat Länsstyrelsen 1975-12-19*
- Länsstyrelsens i Mariestad arkiv *förslag till skötselplan för naturresevat Torp Länsstyrelsen Mariestad 2001*
- Krigsarkivet Stockholm, Krigskollegi husesynskontor *syneprotokoll 1735 –1876*
- Västergötlands Museum arkiv. *Avskrift av syneprotokoll 1732*

Informanter

1. Maria Thordarson. Reservatsbildare, Länsstyrelsen Mariestad.
2. Lisa Molander, Bebyggelseantikvarie, Västergötlands museum, Skara.
3. Lars-Erik Löf, Hembygdsföreningen Eggby-Istrum-Öglunda.
4. Carl-Arvid, Carl-Harry och Jacob Tell. Lantbrukare Backa gård, arrendator Torp.

R. Nr. 1 Torp

KARTA

öfver inegorna till
Kompani-chefsbostället

TORP

uti
Eggby socken, Wille härad
och Skaraborgs län.

upprättad år 1892

af:

C. A. Borgstedt

Förste Landmätare.

genom

Alfred Thögner

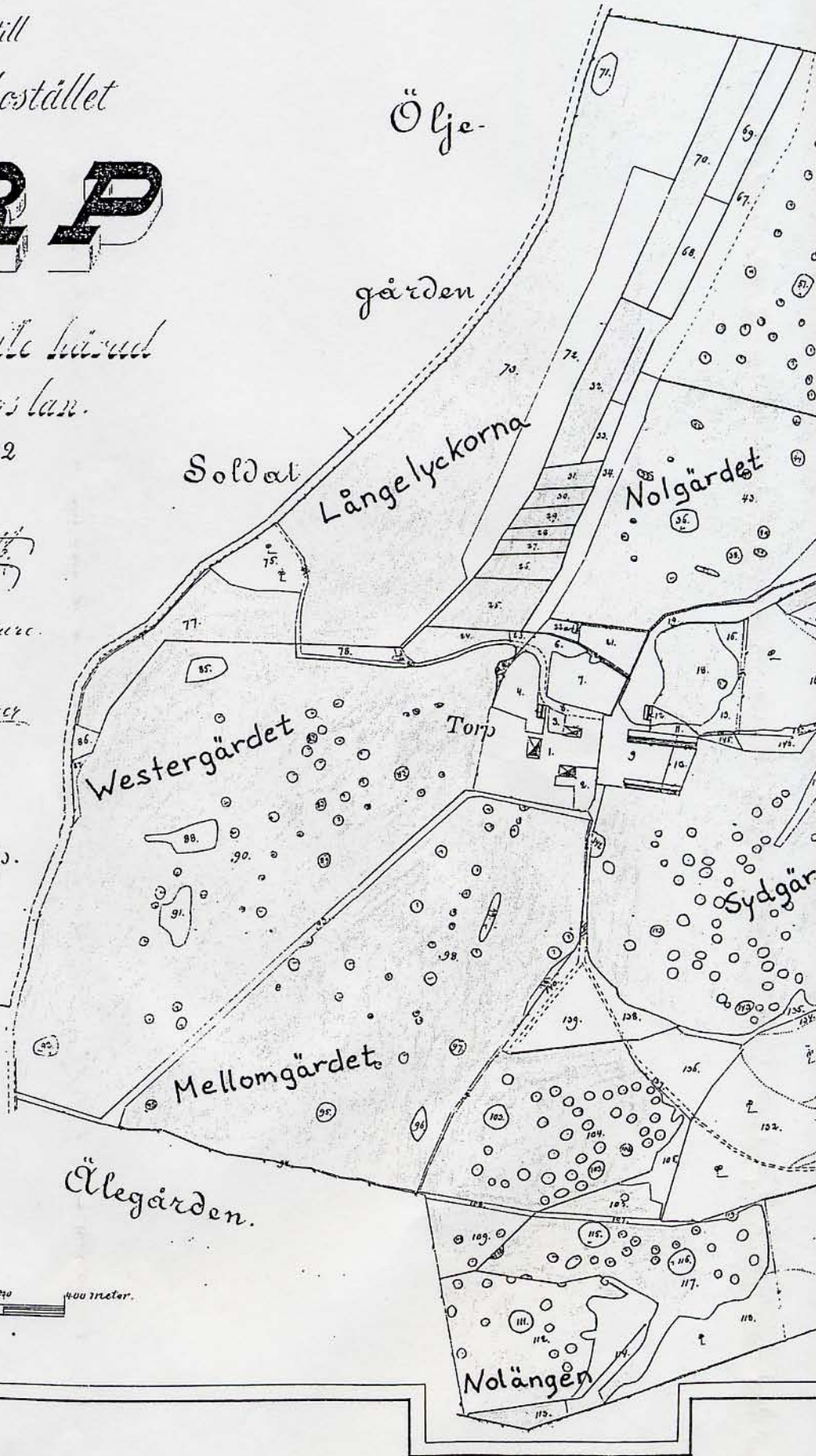
Tomt o.d.

Åker.

Äng.

Afrösningsjord.

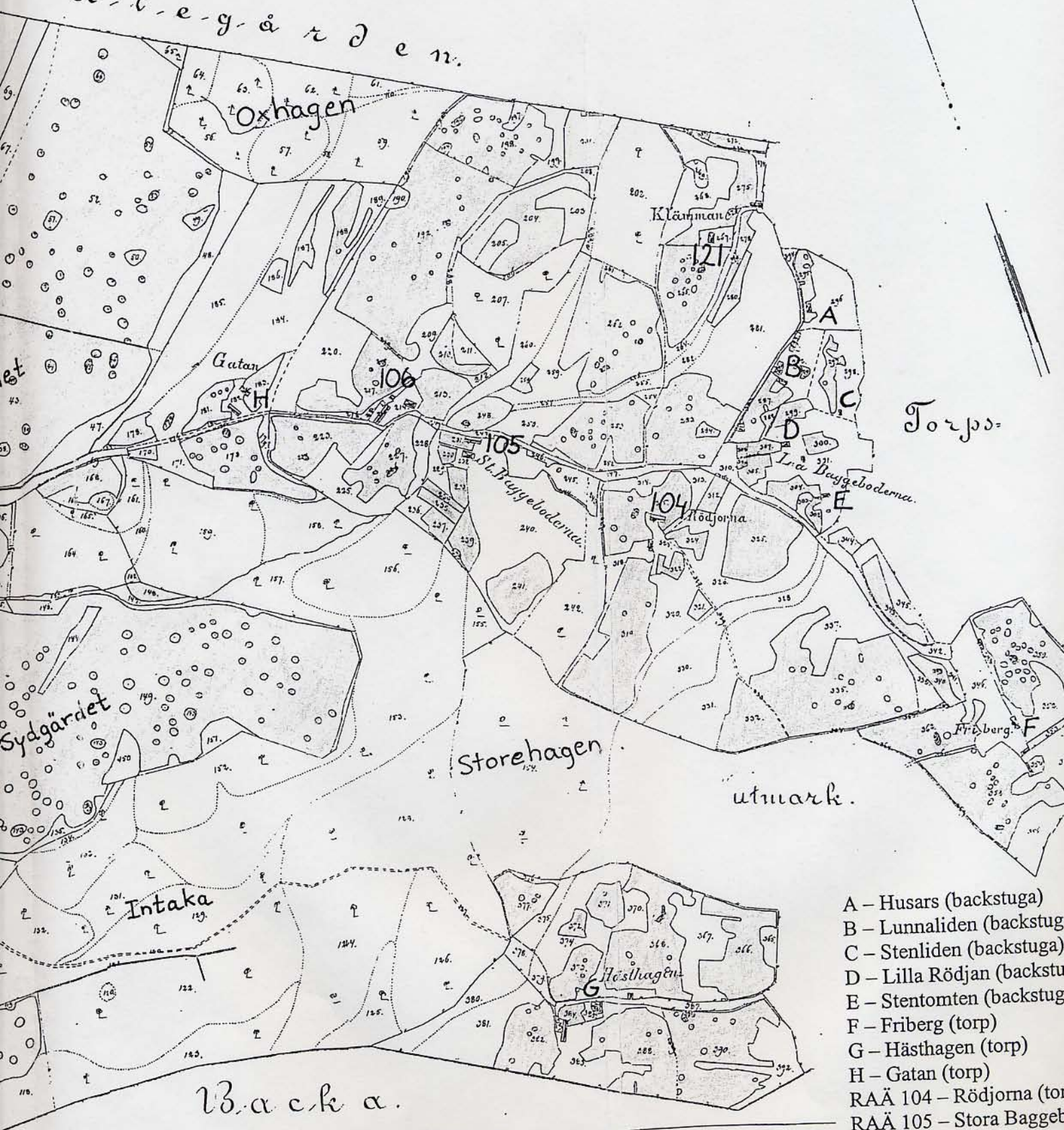
torp.

Skalmått

Älvegården.

Torps

utmark.

Backa.

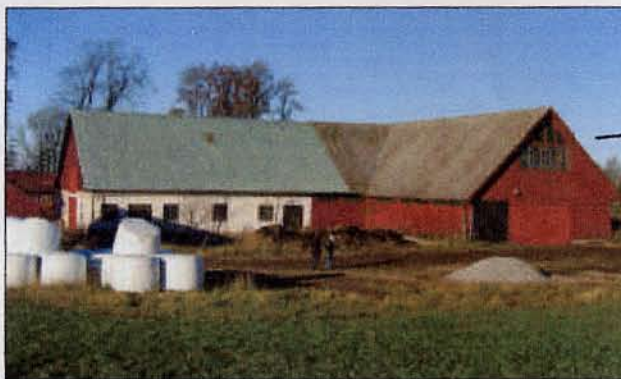
- A - Husars (backstuga)
- B - Lunnaliden (backstuga)
- C - Stenliden (backstuga)
- D - Lilla Rödjan (backstuga)
- E - Stentomten (backstuga)
- F - Friberg (torp)
- G - Hästhagen (torp)
- H - Gatan (torp)
- RAÄ 104 - Rödjorna (torp)
- RAÄ 105 - Stora Baggebodarna (torp)
- RAÄ 106 - " "
- RAÄ 121 - Klämman (torp)

Norra flygeln.

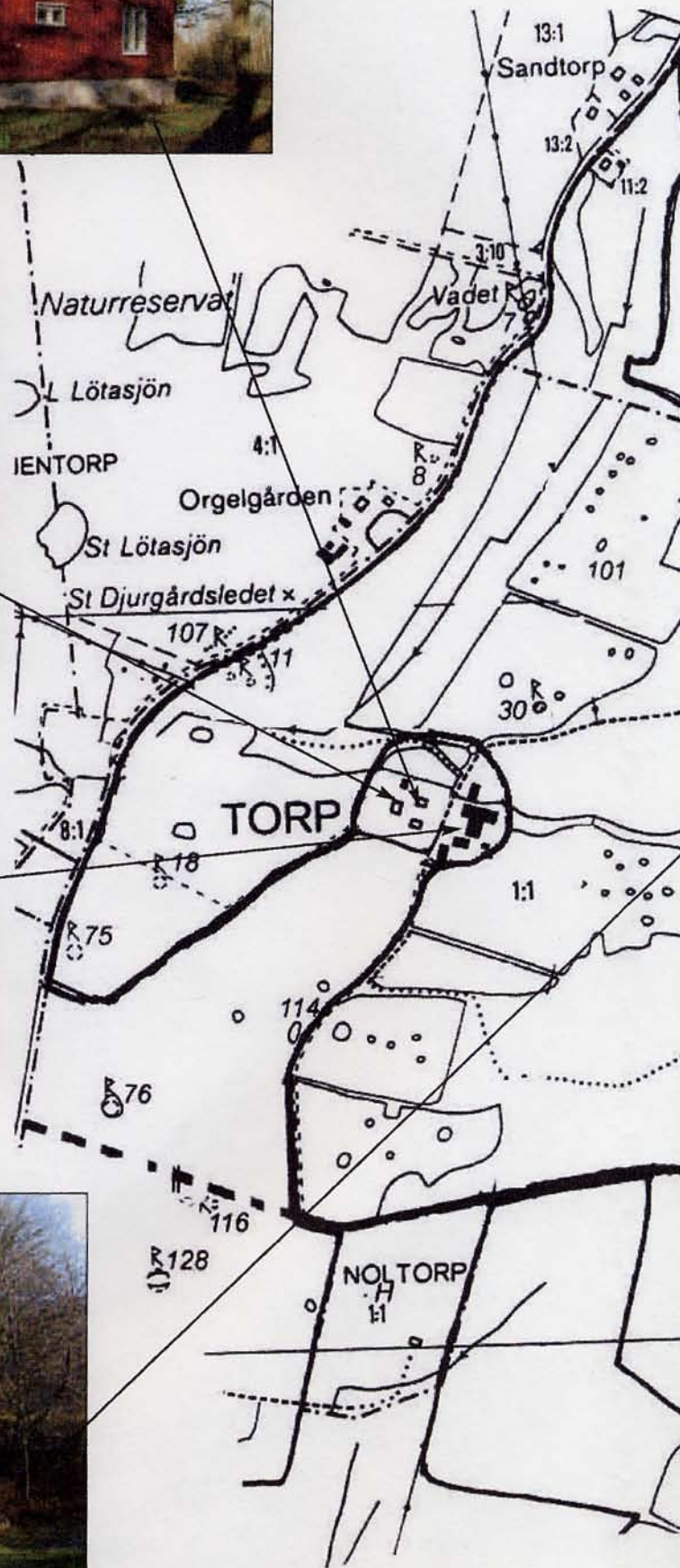
Mangården.

Ladugården från söder.

Hasselbuskar.

Odlingsrösen.

Fägata.

Torpet Lilla Baggepöda

Ruin från backstuga.